

KAPITTEL 6

Passive innmeldte: Om hjemmesitterne ved sametingsvalg

Johannes Bergh

Institutt for samfunnsforskning

Jo Saglie

Institutt for samfunnsforskning

Abstract: The 2017 Sámi parliamentary elections saw an increase in turnout (measured in percent) for the first time since 2005. Although voter registration had increased, the number of votes increased even more. However, considering that one must register in the electoral roll to vote, 30 percent non-voters is a significant proportion. In this chapter, we use the voter survey to describe the non-voters. Regarding institutional factors, the analyses confirm the findings in Owren's chapter: Although most of the electorate did not find it difficult to vote in the Sámi parliamentary elections, the exception was non-voters living in municipalities where only advance voting is allowed. Regarding individual factors, political resources matter. People with less education were especially overrepresented among the non-voters. Motivation is also important, and the non-voters were naturally less interested in politics in general and Sámi politics in particular. Those who joined the electoral roll to influence Sámi politics were seldom non-voters. On the other hand, those who signed up to express their Sámi identity were almost equally represented among the voters and non-voters. Although an instrumental motive for registration leads to high turnout, an expressive motive does not hinder electoral participation. We also find that non-voters to a lesser extent felt that their voice mattered or that there were political alternatives that represented their views. On the other hand, voters and non-voters did not differ substantially regarding perceived political differences between the parties and lists.

Keywords: Sámi elections, turnout, non-voters, political resources, political motivation

Sitering av denne artikkelen: Bergh, J. & Saglie, J. (2021). Passive innmeldte: Om hjemmesitterne ved sametingsvalg. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (Kap. 6, s. 165–179). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch6>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Introduksjon

Hjemmesitting ved valg er ofte opphav til bekymring over demokratiets tilstand. Slik bekymring bygger ikke minst på at hjemmesitting generelt har vist seg å være sosialt skjevt fordelt, med særlig mange hjemmesittere blant lavt utdannede og innvandrere (Bergh & Christensen, 2017, 2019). Dermed reiser hjemmesitting spørsmål om demokratiets virkemåte; om det er noen gruppers standpunkter som ikke blir representert i politikken. Bekymring om hjemmesitting har blant annet ledet til kampanjer for å få folk til å bruke stemmeretten. Ved lokalvalget i Norge i 2019 sendte for eksempel Valgdirektoratet ut en SMS til alle velgere med oppfordring om å bruke stemmeretten, etter at forsøk ved tidligere valg hadde vist at dette hadde en effekt (Bergh et al., 2019).

Hjemmesitting ved sametingsvalg er på to grunnleggende måter forskjellig fra hjemmesitting ved valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre. Den ene forskjellen ligger i at for å kunne stemme ved sametingsvalg, må man først melde seg inn i Sametingets valgmannstall. Dermed kunne man tro at hjemmesitting ved sametingsvalg vil være et begrenset fenomen; de som oppfyller kriteriene for innmelding i valgmannstallet, men ikke er interessert i å delta ved valg, vil heller ikke ta seg bryet med å registrere seg. Med dette som utgangspunkt kan valgdeltakelsen på 70 prosent ved sametingsvalget i 2017 oppfattes som overraskende lav. Men, som vi skal se, man kan ikke forutsette at de som melder seg inn i valgmannstallet alltid gjør det ut fra et ønske om å stemme ved valg.

Den andre forskjellen er at antall manntallsførte ved sametingsvalg har vokst kraftig, i motsetning til det vi ser ved andre valg. Valgmannstallet er blitt tredoblet fra det første valget i 1989 til 2017. Valgdeltakelsen målt i prosent har vist en fallende tendens i denne perioden, selv om det var oppgang ved ett enkelt valg – i 2005 (Bergh et al., 2018, s. 270).¹ Nedgangen i prosent skjuler imidlertid to stigende trender: flere har registrert seg som stemmeberettiget, og flere innmeldte – i absolutte tall – har avgitt

¹ Oppgangen i 2005 kan skyldes at det ved dette valget ble innført fire utjevningsmandater som skulle gå til de valgkretsene der det ble avlagt flest stemmer, noe som førte til en mobilisering (Pettersen, 2011, s. 79). Utjevningsmandatene ble avskaffet i den nye valgordningen som ble tatt i bruk i 2009.

stemme. Men ved at veksten i manntallet har vært kraftigere enn veksten i avgitte stemmer, har det blitt flere hjemmesittere – målt i prosent. Så lenge tallet på avlagte stemmer stiger, blir det likevel misvisende å konkludere, slik Statistisk sentralbyrå (2013) gjorde ved valget i 2013, nemlig at «færre deltek i sametingsvalet». I stedet fremtrer et slags paradoks: Omfanget av nye manntallsførte har vært en suksess, men denne veksten har samtidig fanget opp velgergrupper som kanskje ikke er like interesserte i sametingspolitikk. En del samer kan med andre ord ha gått fra å være ikke-manntallsførte, og dermed usynlige som sametingsvelgere, til å bli manntallsførte hjemmesittere – og dermed tellende i statistikken for sametingsvalg.

Ved sametingsvalget i 2017 så vi imidlertid et brudd med det tidligere hovedmønsteret. Som før hadde flere nye velgere registrert seg, men denne gangen ble veksten i antall avgitte stemmer enda større. Dermed gikk hjemmesitterandelen ned for første gang siden 2005. En andel på 30 prosent hjemmesittere er likevel betydelig.

Vårt spørsmål er derfor hvem disse hjemmesitterne er og hvorfor de ikke deltar. I analysene i dette kapitlet er hovedformålet å sammenlikne hjemmesitterne med de som stemmer ved sametingsvalg, med data fra velgerundersøkelsen fra 2017. Hva kjennetegner dem som aktivt har meldt seg inn i Sametingets valgmanntall, men som likevel velger å ikke stemme? Er dette en bevisst beslutning, for eksempel begrunnet av at man primært ønsker å uttrykke sin samiske identitet ved å melde seg inn, men samtidig har et såpass distansert forhold til samisk politikk at man velger å ikke delta? En annen mulighet er at hjemmesitterne ved same-tingsvalg ikke er så forskjellige fra andre hjemmesittere, og at de lar være å stemme ut fra en kombinasjon av praktiske grunner og lav interesse for politikk. Før analysene starter, begynner vi med en gjennomgang av funnene fra forskning om valgdeltakelse generelt og deltakelse ved same-tingsvalg spesielt.

Hva vet vi fra før?

Forskning om hva som påvirker valgdeltakelse skiller gjerne mellom individuelle og institusjonelle faktorer. Individuelle faktorer er egenskaper

ved den enkelte hjemmesitteren, og her skiller man gjerne mellom ressurser som gjør det enklere å delta, og motivasjon for å delta. I tidligere forskning om deltakelse ved sametingsvalg (Bergh et al., 2018; Bergh & Saglie, 2011) har vi også sett på noen samiskrelaterte forhold som fremmer politisk deltakelse.

Når det gjelder *ressurser* for deltakelse viser valgforskningen at blant annet høy utdanning og inntekt bidrar til høyere valgdeltakelse. Det er også aldersforskjeller, med generelt lavere deltakelse blant de unge. I Norge har tilgang til registerdata gjort det mulig å undersøke hvem de permanente hjemmesitterne er, det vil si de som sitter hjemme ved flere valg på rad og ikke bare sporadisk. Her er det spesielt de lavt utdannede og innvandrere som har høyere sannsynlighet for å være permanente hjemmesittere (Bergh & Christensen, 2017, 2019).

Når det gjelder den enkeltes *motivasjon* for valgdeltakelse, har (ikke overraskende) forhold som politisk interesse stor betydning. Vi kan skille mellom ulike typer motiver for å delta – både for å skrive seg inn i manntallet og for å stemme. I forskningen trekkes et skille mellom *instrumentelle* og *ekspressive* motiver (se f.eks. Brennan & Lomasky, 1993). Med instrumentelle motiver menes ønsket om å påvirke utfallet av de politiske prosessene, mens ekspressive motiver viser til mer symbolske verdier, som for eksempel ideen om borgerplikt (se Owrens kapittel 5).

Analyser av permanent hjemmesitting har ikke inngått i tidligere sametingsvalgundersøkelser, men generelt har de fleste av de nevnte forklaringsfaktorene også betydning for hjemmesitting ved sametingsvalg i Norge (Bergh et al., 2018; Bergh & Saglie, 2011). Samtidig ser vi at spesifikt samiske forhold har enda mer å si. Selv om generell politisk interesse har betydning for deltakelse, er interesse for samepolitikk viktigere. Tilhørighet til det samiske samfunnet, målt blant annet ved samiske språkferdigheter og en samisk omgangskrets, slår også ut i høyere valgdeltakelse.

Vi har også sammenlignet valgdeltakelse i sametingsvalg i Norge og Sverige, med materiale fra begge lands sametingsvalgundersøkelser fra 2013 (Bergh et al., 2018). I Sverige dominerer de spesifikt samiske forholdene når vi skal forklare valgdeltakelse, mens de generelle forklaringene har mindre å si. Dahlberg og Mörkenstam (2019) har sammenlignet

samers deltakelse i sametingsvalg, riksdagsvalg og europavalg i Sverige, og fant klare forskjeller i forklaringsfaktorer. Tradisjonelle variabler fra internasjonal valgforskning fungerer godt til å forklare samers deltakelse i nasjonale valg og europavalg, men ikke for sametingsvalg. Integrasjon i det samiske samfunnet har en sterk positiv effekt på deltakelse i same-tingsvalg i Sverige, men derimot en negativ sammenheng med deltakelse i riksdagsvalg.

Hvorfor har så samiske forhold større betydning for deltakelse i same-tingsvalg i Sverige enn i Norge? Da må vi gå til de institusjonelle fak-torene. En sentral forskjell mellom landene er at mens sametingsvalg i Norge holdes på samme dag som stortingsvalget, holdes sametingsvalg i Sverige på en egen dag, tidsmessig adskilt fra alle andre valg. De ulike ordningene bidrar ikke bare til høyere valgdeltakelse ved sametingsvalg i Norge enn i Sverige (Bergh et al., 2018), men trolig også til å gi hjemme-sitterne en annen profil. I Norge vil det være lett å avgi stemme ved same-tingsvalg hvis en velger uansett har dratt til valglokalet for å stemme ved stortingsvalg – selv om man i utgangspunktet ikke er så veldig opptatt av samepolitikk.

At stortings- og sametingsvalg i Norge holdes samtidig, har både nega-tive og positive sider. På den ene siden kan det bidra til at stortingsvalget overskygger sametingsvalget i mediene, slik at spesifikt samiske saker kan få mindre oppmerksomhet. På den andre siden gir samtidigheten en «drahjelp» til sametingsvalget ved å trekke flere velgere til stemmeu-rnene. Denne typen dilemma ble tydelig illustrert ved kommunevalget i 2003, da Nittedal kommune som et forsøk fikk holde valg i juni, tre måneder før resten av landet. Hensikten var å skape et genuint lokalt kommunevalg, som ikke var dominert av rikspolitikere og rikspolitikk. Det oppnådde man da også, men valgdeltakelsen falt med 16 prosentpo-eng (Skålnes, 2005).

Forskjellen mellom Norge og Sverige i hva som først og fremst kan forklare valgdeltakelse, kan likevel ikke føres tilbake til felles versus ulik valgdag alene. Det kan også spille inn at samepolitikk i Norge mer gene-relt ser ut til å være tettere integrert i storsamfunnets politikk. At nor-ske stortingspartier deltar i sametingsvalg mens svenske riksdagspartier avstår, er en illustrasjon på denne forskjellen.

Institusjonelle faktorer har imidlertid også betydning *innenfor* Norge. I kommuner med færre enn 30 manntallsførte velgere kan ikke velgerne stemme på valgdagen, men må forhåndsstemme. Denne ordningen ble innført ved valget i 2009 for å bidra til raskere stemmeopptelling. I kommuner med få registrerte sametingsvelgere må nemlig stemmer fraktes til et felles opptellingsstyre i valgkretsen og telles der, for at ikke prinsippet om hemmelig valg skal komme i fare. Denne transporten kan forsinke den endelige opptellingen. Det ble derfor lovfestet en regel om at sametingsvelgerne i disse kommunene *må* forhåndsstemme. Våre analyser av endringer fra 2005 til 2009, basert på valgstyrenes møtebøker, viste imidlertid at dette hadde en negativ effekt på valgdeltakelsen: I kommuner der muligheten til å stemme på valgdagen ble avskaffet, falt valgdeltakelsen (målt i prosent) betydelig, mens den var bortimot uforandret i resten av landet (Bergh & Saglie, 2011). Aslak Owren følger opp disse analysene for 2017-valget i kapittel 5, og finner at den negative effekten av å ikke kunne stemme på valgdagen var omtrent like stor i 2017 som i 2009.

Data og metode

Vårt bidrag i dette kapitlet er å utforske hva som kjennetegner hjemmesitterne som gruppe anno 2017, ut fra velgerundersøkelsen som ble gjennomført etter sametingsvalget i 2017 (se kapittel 1 for mer informasjon om gjennomføringen av undersøkelsen). På den måten utfyller vi Owrens analyser i kapittel 5, der han utnytter data fra valgstyrenes protokoller til å sammenligne valgdeltakelsen i kommuner der man kunne stemme på valgdagen med kommuner der bare forhåndsstemmegivning var mulig. Fordi våre data er fra en utvalgsundersøkelse er de mer usikre enn Owrens. Samtidig har de den fordel at de gir innsikt i mer subjektive forhold. Vi må likevel ta et forbehold ved funnene i dette kapitlet. De fleste som svarte på velgerundersøkelsen, stemte ved valget. Selv om vi har mange nok hjemmesittere i utvalget til statistiske analyser, er det ikke sikkert at de hjemmesitterne som svarte er representative for hjemmesitterne som helhet. Slik vil det være i alle velgerundersøkelser av denne typen.

Analyser

I de følgende analysene ser vi dels på bakgrunnsfaktorer som er analysert i tidligere sametingsvalgundersøkelser, men òg på spørsmål som ikke før er blitt utforsket, nemlig hvordan folk opplevde valget og valgkampen. I hvilken grad velgerne er permanente hjemmesittere utforskes ikke her, men dette spørsmålet blir berørt i kapittel 7, i forbindelse med analysen av velgeroverganger.

Vi ser først på hjemmesitternes og velgernes sosiodemografiske profil, med sikte på å utforske betydningen av denne formen for politiske ressurser. I tabell 6.1 ser vi at det er noen flere menn og personer over 45 år blant velgerne enn blant hjemmesitterne, men forskjellene er små og ligger innenfor feilmarginen. Forskjellene mellom grupper med ulikt utdanningsnivå er tydeligere. De som ikke har universitets- eller høyskoleutdanning er overrepresentert blant hjemmesitterne, slik vi også ser det ved andre valg i Norge.

Tabell 6.1 Fordeling etter kjønn, utdanning og alder, blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Kjønn			
Mann	47	51	+4
Kvinne	53	49	-4
<i>N</i>	93	944	
Utdanning			
Grunnskoleutdanning	17	8	-9*
Videregående skole	30	24	-6
Universitet/høyskole (3 år eller mindre)	16	24	+8*
Universitet/høyskole (mer enn 3 år)	36	44	+8
<i>N</i>	90	928	
Alder			
Under 30 år	17	11	-6
30-44 år	29	25	-4
45-60 år	29	35	+6
Over 60 år	26	28	+2
<i>N</i>	95	957	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

I tabell 6.2 ser vi på en politisk ressurs som bare er relevant for sametingsvalg: om man behersker samisk språk. Undersøkelsen har tre spørsmål om hvor godt man snakker, forstår og skriver samisk, og vi har lagd en indeks som kombinerer svarene på disse tre spørsmålene (se også Josefsen og Skogerbøs kapittel 8, som bruker samme indeks). Blant hjemmesitterne er det så vidt noen flere som ikke bruker det samiske språket enn det er blant velgerne, men forskjellene er små og mindre enn ventet ut fra tidligere undersøkelser (Bergh et al., 2018, s. 275). Hjemmesitterne behersker det samiske språket i omtrent like stor grad som de som stemmer.

Tabell 6.2 Samisk språkkompetanse (indeks*) blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
1 Bruker ikke det samiske språket	47	43	-4
2	21	22	+1
3	10	13	+3
4 Flytende (snakker, forstår, skriver)	22	23	+1
<i>N</i>	94	953	

*Indeksen er basert på tre spørsmål som er nesten likelydende: Hvor godt snakker du selv samisk? Hvor godt leser du selv samisk? Hvor godt forstår du muntlig samisk? Vi har lagd en additiv indeks hvor vi legger sammen verdiene på hvert spørsmål og deler på 3 (siden det er 3 spørsmål). Deretter har vi rundet av verdiene til hele tall.

Som kjent skiller sametingsvalg seg fra andre valg ved at innmelding i valgmanntallet er nødvendig. Dermed er det også interessant å se om forhold ved innmeldingen kan ha betydning for hvem som deltar og ikke deltar. I tabell 6.3 ser vi først på tidspunkt for innmelding i manntallet og alder ved innmelding. I analysene fra sametingsvalget i 2009 fant vi at valgdeltakelsen var høyest blant de som hadde vært innmeldt lenge (Bergh & Saglie, 2011, s. 96). Det er også naturlig å tenke seg at de mest trofaste velgerne er de som melder seg inn så snart de får anledning, altså når de blir 18 år. Tabell 6.3 viser imidlertid et annet mønster: Det er snarere slik at det blant hjemmesitterene er en større andel som meldte seg inn ved 18 år, enn blant velgerne.

Tabell 6.3 har også med svarfordelingen på et spørsmål som kan si noe om motivasjonen for å delta: hva som var hovedgrunnen til at man meldte seg inn i Sametingets valgmanntall. Dette spørsmålet skal fange opp det vi ovenfor omtalte som skillet mellom instrumentelle og ekspressive

Tabell 6.3 Tidspunkt for, alder ved og grunner til innmelding i Sametingets valgmannstall, blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Tidspunkt for innmelding			
1989	18	19	+1
1990-2001	35	35	0
2002-2013	34	28	-6
2014-2017	13	18	+5
<i>N</i>	88	911	
Alder ved innmelding			
18 år	24	14	-10*
19-29 år	31	28	-3
30-44 år	26	34	+8
45-60 år	17	19	+2
Over 60 år	2	4	+2
<i>N</i>	86	910	
Grunner til innmelding			
Å kunne påvirke samepolitikken	16	40	+24*
Å gi uttrykk for en samisk identitet	49	42	-7
Å sikre at mine barn skal kunne få stemmerett	4	5	+1
En annen grunn er viktigere	13	9	-4
Vet ikke/ubesvart	19	4	-15*
<i>N</i>	95	957	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

motiver for deltakelse. Spørsmålet handler om motiver for innmelding, men vi antar at innmeldingsgrunn også har betydning for senere valgadfærd – selv om motivasjon også kan utvikle seg og endres over tid.

Tabellen viser en betydelig forskjell mellom hjemmesittere og velgere når vi ser på dem som sier at de primært meldte seg inn for å påvirke samepolitikken. Relativt få hjemmesittere oppgir denne grunnen. Det er ikke overraskende. Når man oppgir en slik instrumentell motivasjon – ønsket om å påvirke samepolitikken – så er det naturlig å benytte den påvirkningsmuligheten som ligger i å avgi stemme ved valg. Samtidig er det små forskjeller mellom hjemmesittere og velgere i andelen som oppgir det å uttrykke samisk identitet som en grunn til innmelding. Med andre ord er det mange som deltar ved valg, selv om de nevner et slikt ekspresivt motiv for innmelding, snarere enn et mer instrumentelt motiv.

Derimot skiller hjemmesitterne seg ut ved at en høyere andel oppgir «andre grunner» til innmelding eller sier «vet ikke». Det kan peke i retning av manglende interesse og opptatthet av selve spørsmålet, og kanskje manglende interesse for samisk politikk.

I tabell 6.4 ser vi på et annet spørsmål som skal fange opp folks motivasjon for å stemme: politisk interesse. Tabellen bekrefter at de som er lite interessert i politikk, enten det er politikk generelt eller samisk politikk, oftere er hjemmesittere. Vi ser imidlertid også at både blant velgere og hjemmesittere er interessen for generell politikk større enn den samepolitiske interessen. Blant hjemmesitterne er hele 23 prosent overhodet ikke interessert i samepolitikk, mens 9 prosent sier det samme om politikk generelt.

Tabell 6.4 Interesse for politikk generelt, samt samisk politikk, blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Interesse for politikk generelt			
Meget interessert	10	27	+17*
Ganske interessert	48	56	+8
Lite interessert	34	16	-18*
Overhodet ikke interessert	9	1	-8*
<i>N</i>	92	948	
Interesse for samisk politikk			
Meget interessert	3	22	+19*
Ganske interessert	37	48	+11*
Lite interessert	37	28	-9*
Overhodet ikke interessert	23	2	-21*
<i>N</i>	92	940	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

I velgerundersøkelsen satte vi også fram en del påstander om sametingsvalget som respondentene ble bedt om å ta stilling til. Ser hjemmesittere og velgere ulikt på disse påstandene? Svarene finnes i tabell 6.5, der vi blant annet ser at hjemmesitterne er mer tilbøyelige til å svare at de i liten grad har satt seg inn i hva valget handler om. Dette er ikke overraskende, når den politiske interessen er lavere. Hjemmesitterne er også mer tilbøyelige til å mene at det er vanskelig å forstå debattene i aviser, radio og TV,

men her er forskjellene mellom velgere og hjemmesittere ganske små. En mulig tolkning er at det er interessen for å holde seg orientert, mer enn problemer med å forstå debatten, som skiller velgere fra hjemmesittere.

Tabell 6.5 Syn på sametingsvalget blant hjemmesittere og velgere, på en skala fra 1 (stemmer ikke i det hele tatt) til 7 (stemmer helt og holdent). Gjennomsnitt

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Min stemme har betydning for valgresultatet	4,0	5,4	1,4*
Partiet/listen jeg liker best fremmer mine synspunkter i viktige saker	3,7	5,1	1,4*
Der finnes partier/liste som representerer mine synspunkter	4,0	5,1	1,1*
Det er klare forskjeller mellom partiene/listene	4,1	4,5	0,4
Jeg har i liten grad satt meg inn i hva valget handler om	4,5	3,4	-1,1*
Det er vanskelig å forstå debattene i aviser, radio og TV	3,6	3,1	-0,5*
Det er tungvint å avgi stemme i sametingsvalget	3,1	1,7	-1,4*
Det er vanskelig for meg å finne tid til å stemme	2,6	1,5	-1,1*
N	83	925	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

Videre mener hjemmesitterne i mindre grad at deres stemme har betydning for valgresultatet, at det finnes partier og lister som representerer deres synspunkter samt at deres liste eller parti fremmer deres synspunkter i viktige saker. Dette er også slik man skulle vente, men for spørsmålet om det var klare forskjeller mellom partiene, er forskjellen derimot ikke statistisk signifikant. Sett i sammenheng kan svarene tyde på at det ikke nødvendigvis er opplevelsen av faktisk avstand mellom de politiske alternativene som skiller hjemmesitterne fra velgerne, men heller en subjektiv tilknytning; at man opplever å ha et tydelig førstevalg blant partiene.

To av spørsmålene i tabell 6.5 handler om praktiske utfordringer med å stemme: at det er tungvint å stemme, og at det er vanskelig å finne tid. De som har stemt er klart uenige i disse påstandene. På en skala fra 1 til 7, der 1 står for «stemmer ikke i det hele tatt», har de gjennomsnittsverdier på henholdsvis 1,7 og 1,5. Hjemmesitterne er noe mer enige i påstandene, men plasserer seg likevel under midtpunktet på skalaen. Praktiske problemer ser dermed ikke ut til å være avgjørende for valgdeltakelsen når velgerskaren ses under ett.

Aslak Owrens kapittel 5 viser likevel at den forskjellen i valgdeltakelse mellom kommuner med under 30 manntallsførte (U30) og de med 30 eller flere personer i manntallet (O30) som oppstod i 2009 (Bergh & Saglie, 2011), fremdeles gjør seg gjeldende. Den mest nærliggende forklaringen på denne forskjellen er det rent praktiske: at velgere i U30-kommuner ikke kan stemme på valgdagen; de er nødt til å forhåndsstemme for å delta i sametingsvalget. Tabell 6.6 er tatt med for å vise hvordan svarene på de to spørsmålene om praktiske problemer ser ut når vi både skiller mellom hjemmesittere og velgere, og mellom de som er bosatt i U30- og O30-kommuner. Blant hjemmesittere i U30-kommunene har vi kun 20 respondenter, så resultatene må tolkes med forsiktighet.

Tabell 6.6 Syn på sametingsvalget blant hjemmesittere og velgere i U30- og O30-kommuner, på en skala fra 1 (stemmer ikke i det hele tatt) til 7 (stemmer helt og holdent). Gjennomsnitt

	Hjemmesittere		Velgere	
	U30	O30	U30	O30
Det er vanskelig for meg å finne tid til å stemme	3,8	2,3	1,6	1,5
Det er tungvint å avgi stemme i sametingsvalget	4,6	2,7	2,1	1,6
N	20	63	128	797

Resultatene i tabell 6.6 tyder på at de praktiske utfordringene, at det er vanskelig å finne tid og at det er tungvint å stemme, i særlig grad nevnes blant hjemmesitterne i U30-kommunene. Disse skiller seg både fra hjemmesitterne i O30-kommunene, og fra dem som stemmer i U30-kommunene. Dette bekrefter altså at det rent praktiske, at man ikke kan stemme på valgdagen, er et hinder for valgdeltakelse i kommuner med under 30 manntallsførte.

Hva vet vi om hjemmesitterne?

Hensikten med analysene i dette kapitlet har vært å tegne et bilde av gruppen hjemmesittere ved sametingsvalg. Vi tok utgangspunkt i litteraturen som skiller mellom institusjonelle og individuelle faktorer, og – innenfor den sistnevnte kategorien – mellom motivasjon og ressurser. Analysene bekrefter at alle tre har betydning for hjemmesitting ved sametingsvalg.

Når det gjelder *institusjonelle faktorer*, så vi på forskjellen mellom kommuner med bare forhåndsstemmegivning og kommuner der man kan stemme på valgdagen. Siden forhåndsstemmegivning har blitt stadig mer utbredt ved alle valg i Norge, kan dette tilsi at ulempen ved å måtte forhåndsstemme blir stadig mindre. De aller fleste i utvalget vårt mener da også at det ikke er tungvint å stemme ved sametingsvalg. Unntaket er hjemmesitterne i U30-kommunene som mener at dette er et større problem enn det resten av utvalget gjør. Vi har riktignok et spinkelt grunnlag for å analysere hjemmesitterne i U30-kommunene, men funnene støtter og supplerer likevel Owrens kapittel 5, som er basert på et mer omfattende materiale.

Går vi til de individuelle faktorene som kan forklare valgdeltakelse, er ett av funnene at *politiske ressurser* har betydning. Særlig de lavt utdannede var overrepresentert blant hjemmesitterne. Dette er i tråd med funn både fra tidligere sametingsvalgforskning og fra norsk og internasjonal valgforskning generelt. Noe mer overraskende er det at sammenhengen mellom hjemmesitting og manglende samisk språkkunnskap var forholdsvis svak i disse analysene. Her må vi understreke at vi har bare har sett på én variabel som kan knyttes til integrasjon i det samiske samfunnet; vi har ikke tatt med tilknytning til et samisk nærmiljø og det å ha en samisk omgangskrets.

Når det gjelder *motivasjon* for deltakelse er naturlig nok hjemmesitterne mindre interessert i politikk generelt og samepolitikk spesielt. Ved å se på hovedgrunner for innmelding i Sametingets valgmannstall, fant vi – igjen rimelig nok – at de som meldte seg inn for å påvirke samepolitikken, sjelden var blant hjemmesitterne. På den annen side fant vi også at en slik innmeldingsgrunn ikke var en nødvendig betingelse for å delta: De som meldte seg inn for å gi uttrykk for sin samiske identitet, var nesten like godt representert blant velgerne som blant hjemmesitterne. For å bruke statsvitenskapelige begreper: Selv om et instrumentelt motiv for innmelding fremmer valgdeltakelse, er et ekspressivt motiv for innmelding langt fra noe hinder for å delta.

I dette kapitlet har vi også forsøkt å kartlegge betydningen av motivasjon på nye måter, sammenlignet med tidligere sametingsvalgforskning. Vi har bedt de stemmeberettigede ta stilling til ulike oppfatninger om

sametingsvalget, og undersøkt om hjemmesitternes oppfatninger skiller seg fra velgernes. Her ser vi at hjemmesitterne sjeldnere opplevde at deres stemme hadde betydning eller at det var politiske alternativer som representerte deres synspunkter og fremmet deres saker. Derimot var avstanden mellom velgere og hjemmesittere liten når det gjelder oppfattede forskjeller mellom listene. Den politiske avstanden er også tema for andre kapitler i denne boka, der to hindringer for det samiske demokratiet trer fram: Den politiske forskjellen mellom hovedtyngden av de konkurrerende partiene og listene kan framstå som utydelig, og begrenset mediedekning av valget kan gjøre det vanskelig for velgerne å fange opp de forskjellene som finnes. Hvis en stemmeberettiget skulle følge idealmodellen for en rasjonell velger (se kapittel 5) – samle inn informasjon om politikken til alle partier og lister, vurdere disse programmene opp mot hverandre og så velge det beste – så byr dagens samiske demokrati på utfordringer. Analysene av velgernes oppfatninger om valget kan likevel tolkes slik at dette ikke er så viktig. De fleste velgere oppfatter at det finnes partier som både representerer deres synspunkter og som fremmer disse synspunktene gjennom politisk arbeid. For mange er dette kan hende tilstrekkelig for å avlegge stemme ved sametingsvalg.

Referanser

- Bergh, J. & Christensen, D. A. (2017). Hvem er hjemmesitterne? En analyse av valgdeltakelse ved tre påfølgende valg. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn* (s. 61–78). Abstrakt.
- Bergh, J. & Christensen, D. A. (2019). Sporadiske velgere eller permanente hjemmesittere? I J. Bergh & B. Aardal (Red.), *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalget 2017* (s. 223–236). Cappelen Damm Akademisk.
- Bergh, J., Christensen, D. A. & Matland, R. E. (2019). When is a reminder enough? Text message voter mobilization in a European context. *Political Behavior*. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09578-1>
- Bergh, J., Dahlberg, S., Mörkenstam, U. & Saglie, J. (2018). Participation in indigenous democracy: Voter turnout in Sámi parliamentary elections in Norway and Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 41(4), 263–287. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12129>

- Bergh, J. & Saglie, J. (2011). Valgdeltakelsen ved sametingsvalg: Hvor viktig er tilgjengelighet? I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 85–111). Abstrakt.
- Brennan, G. & Lomasky, L. (1993). *Democracy and decision: The pure theory of electoral preference*. Cambridge University Press.
- Dahlberg, S. & Mörkenstam, U. (2019). Social identification, in-group integration and voter turnout in three parliamentary elections: An analysis of the Swedish Sámi electorate. *Electoral Studies*, 59, 99–108. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.03.012>
- Pettersen, T. (2011). Valgmanntall og valgdeltakelse 1989–2009: Grunnlag, utvikling og hovedtendenser. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 56–84). Abstrakt.
- Skålnes, S. (2005). Uklar diagnose og tvilsam medisin? Erfaringar med eigen valdag i Nittedal i 2003. I J. Saglie & T. Bjørklund (Red.), *Lokalvalg og lokalt folkestyre* (s. 83–101). Gyldendal Akademisk.
- Statistisk sentralbyrå. (2013, 29. oktober). *Færre deltek i sametingsvalet*. <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/faerre-delte-i-sametingsvalet>

